

УДК 7.072:(76/75)(477)»19–20»

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2023.1.6>**Юр Марина Володимирівна,**

доктор мистецтвознавства, старший науковий співробітник,
проректор з наукової і міжнародної діяльності,
професор кафедри мистецтвознавства і мистецької освіти
факультету декоративно-прикладного мистецтва
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну,
ORCID ID: 0000-0003-3487-1480
yur_marina@ukr.net

Опанасюк Олександр Петрович,

доктор мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри музикознавства та музичної освіти
Факультету музичного мистецтва і хореографії
Київського університету імені Бориса Грінченка,
ORCID ID: 0000-0002-2685-9468
o.opanasiuk@kubg.edu.ua

Зіненко Тетяна Миколаївна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва
факультету філології, психології та педагогіки
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID ID: 0000-0002-0140-0802
zirta@ukr.net

ТВОРЧИСТЬ ТЕТЯНИ ЯБЛОНСЬКОЇ У ДЗЕРКАЛІ МИСТЕЦЬКОЇ КРИТИКИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОСОБОВОЇ СПРАВИ СПІЛКИ ХУДОЖНИКІВ УКРАЇНИ)

Метою статті є розгляд окремих критичних оглядів творів Тетяни Нилівни Яблонської (1917–2005), що наявні у матеріалах її особової справи як члена Спілки художників України, оригінал якої нині зберігається у збірці Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (фонд – особові справи померлих членів Спілки художників України). Встановлено, що від 1940-х до початку 1970-х років нішу мистецтвознавців, школа яких ще не була започаткована, обіймали посадовці зі Спілки художників УРСР, професійні митці, які писали різноманітні подання на Тетяну Яблонську, що включало елементи аналізу та критики окремих творів. Зокрема, у хронологічній послідовності ці функції виконували О. Шовкуненко, М. Хмелько, М. Дерезус, В. Касіян, В. Бородай, народні художники УРСР. З'ясовано, що останній з них спирався вже на праці професійних мистецтвознавців. Зокрема, І. Блюміної, П. Говді, Л. Попової, В. Цельтнера, П. Білецького, І. Верби, В. Павлова, О. Найдена та ін. За їхніми розвідками напрацьовувалася царина арт-критики спадщини Т. Яблонської. Зокрема, за такими творами: «Хліб», «Весна», «В парку», «Ворог наближається», «На старті», «На Дніпрі», «Близнята», «Писанка», «Гончар», «Українка», «Весілля», «разом з батьком», «весінне сонце», «Юність», «Безіменні висоти», цикл «Українські мотиви», «Життя продовжується», «Наречена», «Заручені», «Життя/Родоначальниця», «Молода мати» тощо. Художники-арткритики відзначали специфічну живописність полотен Тетяни Нилівни, зупинялися на її здатності підкреслити, як «золотом сяють обличчя колгоспниць, важке зерно, й здається, ніби повітря відливає чистим золотом», розбирали сміливий живопис, довершений малюнок, одухотворені портрети, «глибоко поетичний, радісний, життєстверджуючий» характер окремих композицій мисткині, а також зауважували на картинах-символах, що містили такі риси, як «закоханість у життя», «світлу віру в людину, добро, справедливість» та «вміння скрізь бачити красу і радіти їй всім серцем» тощо.

Ключові слова: Тетяна Яблонська, образотворче мистецтво, живопис, графіка, ХХ – початок ХХІ століть, стиль, соурреалізм, імпресіонізм, жанр, критика.

Yur Maryna, Opanasyuk Oleksandr, Zinenko Tetyana. CREATIVITY OF TETIANA YABLONSKA IN THE MIRROR OF ART CRITICISM (BASED ON THE MATERIALS IN THE PERSONAL FILE OF THE UNION OF ARTISTS OF UKRAINE)

The purpose of the article is to consider separate critical reviews of the works of Tetyana Nylivna Yablonska (1917–2005), which are available in the materials of her personal file as a member of the Union of Artists of Ukraine, the original of which is currently kept in the collection of the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine (fund – personal files deceased members of the Union of Artists of Ukraine). It was established that from the 1940s to the beginning of the 1970s, the niche of art critics, whose school had not yet been started, was occupied by officials from the Union of Artists of the Ukrainian SSR, professional artists who wrote various representations of Tatiana Yablonska, which included elements of analysis and criticism of individual works. In particular, in chronological order, these functions were performed by O. Shovkunenko, M. Khmelko, M. Deregus, V. Kasiyan, V. Borodai, the people's artists of the Ukrainian SSR. It turned out that the last of them was already based on the work of professional art critics. In particular, I. Bluminoi, P. Govdi, L. Popova, V. Zeltner, P. Biletskyi, I. Verba, V. Pavlov, O. Nayden, and others. Based on their investigations, the field of art criticism of the legacy of T. Yablonska was developed. In particular, for the following works: "Bread", "Spring", "In the park", "The enemy is approaching", "At the start", "On the Dnieper", "Twins", "Pisanka", "Potter", "Ukrainka", "Weddings", "together with my father", "spring sun", "Youth", "Nameless heights", the series "Ukrainian motifs", "Life goes on", "Bride", "Engaged", "Life/Progenitor", "Young mother" etc. Artists-art critics noted the specific picturesqueness of Tatyana Nylivna's canvases, focused on her ability to emphasize how "the faces of collective farm women shine with gold, heavy grain, and it seems as if the air is filled with pure gold", analyzed bold painting, perfect drawing, spiritual portraits, "deeply poetic, joyful, life-affirming" nature of individual compositions of the artist, and also noted in the paintings-symbols that contained such features as "falling in love with life", "bright faith in man, goodness, justice" and "the ability to see beauty everywhere and rejoice in it with all my heart" etc.

Key words: Tatiana Yablonska, visual arts, painting, graphics, 20th – beginning of 21st centuries, style, social realism, impressionism, genre, criticism.

Критичне осмислення творчості Тетяни Яблонської, одного з найбільш яскравих художників ХХ – початку ХХІ століть в українському мистецтві, – це окрема сторінка вітчизняного мистецтвознавства. Адже упродовж життєвого шляху згадана мисткиня постійно працювала над своєю авторською манерою. Також вона удосконалювала майстерність, уходила в стилізації, «розпредметнення» довколишнього світу, віртуозно «переключалася» з одного жанру чи стильового напрямку на інший.

І при цьому, як головній фаворитці влади у високому мистецтві радянської пори, Тетяні Нилівні було дозволено експериментувати, задавати певну «планку» в трансформаціях, пов'язаних із живописністю. А також – стирати кордони між прийнятним й евристичним, фантазувати і навіть скеровувати, фактично, всю галузь у певному напрямку, співзвучному її шуканням. Проте, навіть саме сприйняття злетів і певних прогалів в творчості художниці сучасниками, – мистецтвознавцями і творцями, викликає сьогодні велике зацікавлення. Адже то є індикатор, певна «діаграма» прийняття суспільством її векторів розвитку, що викликали

схвалення, або нерозуміння й, наразі, вже самі по собі слугують документом епохи.

У цьому сенсі важливо спертися на наукові розвідки таких дослідників, як М. Криволапов, О. Ковальчук, що розробляли питання української художньої критики в галузі образотворчого мистецтва першої половини – середини ХХ століття. Зокрема, починаючи від реакцій на досягнення деяких авторів живопису в 1930–1940-х роках – В. Хмурого [1], І. Врони [2] та інших, низку реакцій яких у хронологічній послідовності на творчість Т. Яблонської розкрито в окремій статті І. Ситник [3].

Але найбільше змістовного матеріалу з приводу сприйняття критиками мистецтва творчості Тетяни Нилівни доби її найвищого злету – від межі 1940–1950-х рр. до часу смерті містять матеріали особових справ художниці. Одна з них зберігається в архіві Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури і датується 1966–1973 роками, коли художниця викладала в закладі. Однак в матеріалах цієї справи не зберіглося вражень з виставок і суджень сучасників [4]. Тому найбільш показовою у сенсі реагувань публіки,

й, насамперед, шанованих вчених і колег по творчому цеху, є спілчанська особова справа, оригінал якої нині передано до Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України [5].

Багато різноманітних відгуків й оціночних фраз сучасників містять спогади самої Тетяни Яблонської, яка вела щоденники, нотувала різні роздуми, у тому числі мистецтвознавчого характеру. У цьому сенсі показовою була художня виставка, що відбулася 2017 року в ЦДАМЛМУ під назвою «Інша Тетяна Яблонська». Тут були представлені архівні документи з різних інституцій, присвячені спадщині майстрині, та добірка матеріалів з родинної збірки [6]. Крім того, низка реакцій, відгуків знавців на її роботи та критичних роздумів з огляду на вимоги доби, міститься у статті Г. Атаян «Тетяна Яблонська, Іван Драч, книга, яку знищили», 2017 р. [7] та упорядкованій цією ж донькою мисткині збірці «Щоденників, спогадів, мрій» художниці, оприлюдненій видавництвом «Родовід» 2020 року [8].

Перелічені першоджерела дозволяють зрозуміти, у межах яких «американських гірок» доводилося маневрувати митцям, творчість яких до певної міри вважалася «еталонною» й при цьому була міцно затиснена у догматичні установки сучасних їх творчості ідеологічних лещат.

Тому важливо спробувати розглянути «калейдоскоп» вражень від творчості Т. Яблонської у критичних оглядах її творів у межах різноманітних оглядів і рекомендацій вітчизняної Спілки художників з часів УРСР, коли така практика «допомоги осмислення» була обов'язковою.

Починаючи з перших аркушів особової справи, стає зрозуміло, що вже найбільш ранні ж «творчі біографії» мали частку інтерпретаційних матеріалів і суджень колег по творчому цеху. Так, на недатованому аркуші 12 за підписом голови Спілки художників УРСР, академіка О. Шовкуненка, вказано наступне. «Зростаючий, талановитий художник» Т. Яблонська, котра «послугується заслуженим авторитетом з-поміж художників України» готує на виставку твір «Хліб», в

якому «прославляє героїку суспільної, радісної праці у передовому радянському колгоспі». Означена праця побудована на власному живому матеріалі, набутому мисткинею в одному з таких господарств [5, арк. 12]. Цебто мова йде про кінець 1940-х, коли Тетяна Нилівна ще була молодим і перспективним юним даруванням, зорієнтованим на вимоги соцреалізму, «суворого стилю», частково імпресіонізму (в пейзажі).

Далі, на арк. 19 до цієї ж «об'єктивки», що вимагалася від чільників Спілки, додавалася «рецензія», що містила схвальні оціночні характеристики й елементи опису та аналізу вище вказаної картини. Окремі штрихи кшталту «золотом сяють обличчя колгоспниць, важке зерно, й здається, ніби повітря відливає чистим золотом» подавалися тут як «щедрий результат самовідданого колгоспного труда, залог сили радянської держави» [5, арк. 19] й таке інше.

З одного боку, не можна не погодитися із першою частиною тверджень, що дійсно відбиває справжній стан речей на полотні, натомість в другій частині автор явно намагався зробити умозаключення, вигідні в сенсі ідеологічних настанов того часу, адже наприкінці тексту звучала рекомендація про те, що твір, котрий справляє «правдиве, яскраве» враження, «дає підстави висунути кандидатуру автора на пошукання Сталінської премії» [5, арк. 19].

Тут само, на арк. 15 рецензії О. Шовкуненка вказано, що твір «Весна» Т. Яблонської написаний «з винятковим чуттям життєвої правди, спостереження ... з багатством й різноманіттям психологічних характеристик». Також «оптимістичним» вбачається сам пейзаж. У цілому «картина приваблює колористичною яскравістю живопису, довершеністю малюнка» [5, арк. 15].

Наступна характеристика, дана мисткині на арк. 23 особової справи Спілки художників УРСР, вже як заслуженого діяча мистецтв УРСР, й підписана головою Спілки радянських художників України М. Хмельком, нараховує вже не 1, а 3 сторінки. Тут, окрім схвальних відгуків з приводу «сміливого живопису» тієї ж картини «Хліб», за яку

авторці дали Сталінську премію, – тодішню вищу нагороду в державі, вже звучать нотки критики зі знаком мінус, «виховувального змісту». Зокрема щодо полотна «В парку» висловлені такі репліки, як «художниця, що захопилася живописним боком роботи, недостатньо уваги приділила психологічній характеристиці образів» [5, арк. 23].

Враховуючи, що у 1950-ті рр. в Україні ще не було започатковано своєї мистецтвознавчої школи, принагідно важливо відзначити, що після власне «критиканства» «лівих» художників і так званого формалізму у довоєнні 1930-ті, вітчизняні чільники Спілки художників, відомі живописці 1950-х рр. виявляли гарне знання історії мистецтва, розумілися й на теорії та критиці, що віддзеркалюють їхні багатогранні коментарі, хоч і не позбавлені дещо одіозних вимог щодо «правдивості», «пролетарського мистецтва» тощо. Зважаючи на те, що згадана характеристика ставала підґрунтям для висування Т. Яблонської на дійсного члена Академії мистецтв СРСР, означену «об'єктивку» мали подавати як документ, що різнобічно, у тому числі й критично, висвітлював заслуги молодої перспективної мисткині.

Наступна характеристика вже як на члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР і голови секції живопису України готувалася 1957 р. за підписом секретаря парторганізації Спілки радянських художників України М. Дерегуса. У ній відзначалося, що мисткиня, згідно тогочасних настанов, впевнено у своїх творах підкреслювала енергію радянської людини. І зауважувалося, що творчість Т. Яблонської є «яскравою, талановитою та своєрідною», завдяки чому вона має різноманітні відзнаки та вже вдруге «обрана депутатом Верховної Ради УРСР» (вочевидь, готувалося подання на відзнаку почесними грамотами до 40-ї річниці утворення держави) [5, арк. 35–37].

Слідом йшла наступна характеристика вже у зв'язку із поданням Тетяни Нилівни на звання народного художника УРСР. На арк. 39–40 продовжувала підкреслюватися М. Дерегусом «глибока правдивість» робіт мисткині, її «патріотичність», у зв'язку

з новою значною картиною «На будівництві». На той момент вже номенклатурну художницю Т. Яблонську більше хвалили, ніж хулили. Це, вочевидь, було продиктоване наміром надати бездоганні факти репутації й оціночних суджень, що вимагалося для присвоєння згаданого найбільш значущого в ієрархії звань звання народного художника УРСР [5, арк. 38–40].

На таке підвищення статусу вірогідно вже треба було два подібних документи, через що на арк. 49–50 далі додавалися більш деталізовані судження за підписом голови правління Спілки художників УРСР, народного художника м. Дерегуса. Він зазначав, зокрема, тематику героїчного бачення в творах Т. Яблонської «Хліб», «В парку», «Весна» (за яку художниця була удостоєна другої Сталінської премії), «На Дніпрі», «Ранок», «Близнята», «Мати», «У святковий вечір» тощо. У цілому його роздуми й оцінка її напрацювань мали більш схвальний характер [5, арк. 49–50].

Третім обґрунтуванням став допис характеристики за підписом голови Правління Спілки художників УРСР, народного художника В. Касіяна (арк. 55–56), котрий майже некритично намагався в кращому світлі подати інформацію про художницю. Єдиним значущим уточненням для усвідомлення масштабів широти її творчих досягнень, наведеним ним у тексті, стала фраза про те, що з 1939 р. Т. Яблонська брала участь, окрім всесоюзних і республіканських виставок, у виставках зарубіжних. Зокрема, у наступних країнах: «Польща, Румунія, Чехословаччина, Китай, Італія, Індонезія, Бельгія, Корея, США, Мексика, Франція тощо» [5, арк. 55–56, дубль на арк. 59–60].

Наступною за часом була характеристика з приводу висування Тетяни Нилівни у дійсні члени (цебто академіки) Академії мистецтв СРСР [5, арк. 67–78, 81–82], де дублювалися раніше прописані дані В. Касіяна з доповненням про «одухотворені портрети» (арк. 82), і наводилася ще одна характеристика творчості, більш детальна, за підписом заступника голови Правління Спілки художників УРСР, народного художника В. Бородая. Тут, на арк. 79–80 митець тільки деталізував всі здобутки мисткині, а з-поміж творчих

напрацювань акцентував увагу на вагомих її картинах «Ворог наближається», «Хліб» і в цілому охарактеризував весь доробок Тетяни Нилівни, як «глибоко поетичний, радісний, життєстверджуючий» [5, арк. 79–80].

Перед номінуванням на звання професора по кафедрі живопису і композиції Київського художнього інституту, мисткині написали спілчанського листа, автора якого не вказали (імовірно колективна праця), де на арк. 83 було зазначене наступне цілком з мистецтвознавчих позицій: «численні Ваші твори давно стали картинами-символами, з якими мільйони людей зв'язують свою уяву про радянське мистецтво». І відзначили риси, притаманні в цілому її творчості: «закоханість у життя», «розуміння художньої творчості, як високого громадського служіння», «світлу віру в людину, добро, справедливість» та «вміння скрізь бачити красу і радіти їй всім серцем, [що] завжди правлять для нас для вірець» [5, арк. 83].

Пізніше, з повторним (вже вдалим) поданням документів Тетяни Нилівни 1970 р. на балотування в дійсні члени (академіки) Академії мистецтв СРСР, за що в Спілці художників УРСР одноголосно було проголосовано 1969 р. (арк. 91), В. Бородай надав мисткині ще одну, розширену характеристику. Тут він відзначив, окрім творів, що вже стали класикою її доробку, полотна «Влітку», «Разом з батьком», «Весілля», «Весіннє сонце», «Юність», «Безіменні висоти», участь у виставці в Фінляндії, роботи з монументально-декоративним мистецтвом, в галузі поетичних пейзажів» тощо [5, арк. 91–93].

За підписом В. Бородая фігурує у справі й наступне подання 1972 р. на пошукання Державної премії СРСР, в якому більше уваги приділено аналізу творчості мисткині. Тут висловлювалася думка про народ, здатний до втілення задумів і кілька фраз щодо осмислення інтенцій творів Тетяни Нилівни останніх років. Так, на арк. 101 фіксується наступне: «Епічний розмах і масштабність мислення поєднуються в них з особливою силою художнього узагальнення, монументальністю та конструктивною ясністю форми, блискучою колористичною розробкою кольору» [5, арк. 101–103].

Ця думка В. Бородая щодо напрацювань Т. Яблонської продовжується в арк. 105 ще

одним додатковим абзацем в документі від 2 грудня 1971 року, коли в Києві вже формувалася мистецтвознавча школа фахівців-критиків: «синтез форми та змісту, цілісність образно-пластичного ладу картин цього циклу [«Українські мотиви»], що органічно розвиває тему народу-творця, досягнуті художницею завдяки перетворенню принципів українського народного декоративного мистецтва в мистецтві професійному» [5, арк. 104–106]. Тобто митець досить схвально сприймав неопластичні та стилізаторські експерименти Тетяни Нилівни, що відбувалися в мистецтві періоду.

Крім того, автор завершував вказану думку уточненням, що «прокладаючи шляхи в утвердженні національного стилю українського живопису у творчості останнього десятиліття, тим самим Т. Н. Яблонська вносить значний внесок у розвиток багатонаціонального мистецтва» [5, арк. 105]. Вочевидь, малося на увазі, що художниця виявляла притаманну українцям культурну ідентичність на тлі загальнорадянських тенденцій живопису, що вбачалося, новаційним і цінним. Зокрема, з-поміж творів цього різновиду фіксувалися твори «Гончар», «Заручені», «Життя» («Родоначалниця»), «Писанки», декоративне панно «Українка» тощо, прописані на арк. 108–110, де визначається «масштабність узагальнень» і «дух сучасності». Також В. Бородай зазначив, що сприйняття дійсності в авторки має складову «мужнього оптимістичного світосприйняття» [5, арк. 108–110].

Про роботу «Молода мати» означений художник зазначав далі, що «збуджена святкова декоративність картини» ... «температурно та яскраво відображає закоханість художника у життя у всіх її проявах і дозволяє віднести цей твір до числа одного з найкращих картин циклу «Українські мотиви». Крім того, він зауважував, що розробці даної серії передувала копітка праця з множинними колірними відтінками пастелі, де мисткиня намагалася уловити соковитість фарби, її стрімкість у графічно виразних візіях [5, арк. 113–114]. Велику увагу він приділяв композиції і «напруженню всіх духовних сил людини» в творі «Гончар», де на його думку Т. Яблонська зуміла створити «справді монументальний символічний образ

народного художника, що стверджує безсмертя традицій народного мистецтва» [5, арк. 115].

Загалом слід зазначити, що від другої половини 1960-х рр. вказаний голова Спілки художників УРСР практично виступав як фахівець-мистецтвознавець, що започаткував епоху глибокого аналізу творів Тетяни Нилівни і надавав критичні судження майже кожній її окремо взятій роботі, де підкреслював і драматизм, й емоційне сприйняття творів, смислове навантаження робіт, трепетне очікування щастя, пружність динамічного рисунку, рефлексії, мажорні акорди в картинах, написання рук з рембрандтівською виразністю, тривимірність, тональні переходи, контрасти, високу лінію горизонту, композиційні зв'язки, синтез, простір картини тощо (твори «Життя»/»Родоначалница», «Наречена», «Заручини», «Писанки», «Юність», «Безіменні висоти», «Життя продовжується» й ін.) [5, арк. 116–128].

Цей само автор вже спирався на численні публікації Л. Попової, В. Цельтнера, В. Касіяна, П. Говді, В. Воронова, І. Блюміної, В. Зименка, В. Павлова, О. Найдена, В. Курильцевої, Г. Плетньова, О. Федорчука, М. Склярської, П. Білецького, Н. Ріпської, В. Варакова, І. Верби, М. Головіна, О. Пістунової, Ю. Халамінського, В. Ольшевського тощо, тобто цієї школи критиків мистецтва 1960–1970-х рр., коли вона сформувалась в Україні та розвивалась в межах інших республік тодішнього Радянського Союзу. Тобто, варто зазначити, що подальші всі напрацювання в галузі оцінки спадку Т. Яблонської в межах Спілки художників УРСР вже спиралися на ґрунтовні праці гільдії професійних мистецтвознавців і художників, котрі почали опановувати жанр рецензій і відгуків [5, арк. 129–133].

Результати. На прикладі розгляду матеріалів особової справи Тетяни Яблонської з'ясовано, що до середини – другої половини 1960-х років,

коли її творчість почали детально вивчати фахівці в галузі критики мистецтва, школа яких тільки формувалася на той час в Україні, про спадщину мисткині писали лише окремі критичні роздуми в межах необхідних офіційних документів переважно голови та заступники голів Правління Спілки художників України. Зокрема, О. Шовкуненко, М. Хмелько, М. Дергус, В. Касіян та В. Бородай, які були народними художниками України та не мали мистецтвознавчої освіти. Останній з них детальніше за інших досліджував окремі твори мисткині, й від кінця 1960-х – початку 1970-х років почав наводити праці авторів-критиків, на напрацювання яких спирався.

Висновки. Отже, творчість Тетяни Нилівни Яблонської (1917–2005) критично осмислювалася в працях 1940–1970-х років спочатку митцями, які очолювали Спілку художників УРСР, або її живописну секцію. Так, за матеріалами особової справи Т. Яблонської померлих членів Спілки художників України, переданої до Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України після 2005 року (Ф. 796, оп. 2, спр. 290) на 243 аркушах, відомо, що до становлення української школи арт-критиків в матеріалах «рецензій» і «характеристик» (подання на нагороди, преміювання, заслуженого діяча мистецтв, народного художника, члена-кореспондента Академії мистецтв СРСР, дійсного члена – академіка Академії мистецтв СРСР, професора), «анотацій» аспекти, пов'язані з аналізом і критикою творів мисткині висвітлювали народні художники УРСР О. Шовкуненко, М. Хмелько, М. Дергус, В. Касіян, В. Бородай, що підкреслювали авторські здобутки Тетяни Яблонської у творчості. Надалі цим вже займалися професійні мистецтвознавці, на наукові розвідки яких спирався в тому числі й у спілчанських матеріалах.

Література:

1. Криволапов М. О. Про мистецтво та художню критику України ХХ століття. Київ: А+С, 2006. Кн. 1: *Формування та розвиток національної мистецької школи і мистецтвознавчої науки в Україні ХХ століття*. 276 с.
2. Ковальчук О. В. Іван Врона – критик, педагог, мистецтвознавець. *Українська академія мистецтва: дослідницькі та наук.-метод. праці: зб. наук. пр. / Спецвипуск: ФТіМ 50 літ*. Київ, 2010. Вип. 18. С. 85–97.

3. Ситник І. В. Погляд мистецтвознавців ХХІ століття на творчість Тетяни Яблонської. *Національні наукові обрії: проблеми, перспективи, новації* : матеріали VII Всеукр. заочна наук.-практ. конф. 07–08 квітня 2020 р. Харків : ЦНТ, 2020. С. 23–27.

4. Личное дело Яблонская Татьяна Ниловна. 14 мая 1966 – 1 июля 1973 года. 30 арк. *Київський державний художній інститут*. Ф. 3-622. Оп. 4. Спр. 32. Арк. 1–30.

5. Особова справа Яблонська Тетяна Нилівна живописець. Народний художник УРСР. Національна спілка художників України. Київська організація правління. 19 грудня 1944 – 17 червня 2005 р. 243 арк. *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України*. Ф. 796. Оп. 2. Спр. 290. Арк. 1–243.

6. Художньо-документальна виставка «Інша Тетяна Яблонська» / *Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України* ; Національний архівний фонд України ; архів родини Тетяни Яблонської. 24.02.2017. URL: https://old-csam.archives.gov.ua/ukr/vistavki_online/vistavka_yablonska_2017/ (дата звернення: 21.05.2022).

7. Атаян Г. Тетяна Яблонська, Іван Драч, книга, яку знищили / вступ. ст. І. Драча. Київ : Мистецтво, 2017. 56 с.

8. Атаян Г. Тетяна Яблонська. Щоденники, спогади, мрії / упоряд. : Г. Атаян, І. Зайцева. Київ : Родовід, 2020. 584 с.

References:

1. Kryvolapov M. O. (2006). Pro mystetstvo ta khudozhniu krytyku Ukrainy XX stolittia. Kyiv: A+S. Kn. 1: *Formuvannia ta rozvytok natsionalnoi mystetskoï shkoly i mystetstvoznavchoï nauky v Ukraini XX stolittia*. 276 s. [in Ukrainian].

2. Kovalchuk O. V. (2010). Ivan Vrona – krytyk, pedahoh, mystetstvoznavets. *Ukrainska akademiia mystetstva: doslidnytski ta nauk.-metod. pratsi* : zb. nauk. pr. / *Spetsvypusk: FTiM 50 lit.* Kyiv. Vyp. 18. S. 85–97 [in Ukrainian].

3. Sytnyk I. V. (2020). Pohliad mystetstvoznavtsiv ХХІ stolittia na tvorchist Tetiany Yablonskoi. *Natsionalni naukovy obrii: problemy, perspektyvy, novatsii* : materialy VII Vseukr. zaoczna nauk.-prakt. konf. 07–08 kvitnia 2020 r. Kharkiv : TsNT, S. 23–27 [in Ukrainian].

4. Lichnoe delo Yablonskaya Tatiyana Nilovna (1973). 14 maia 1966 –1 iyulia 1973 hoda. 30 ark. *Kyivskiy derzhavnyi khudozhnii instytut*. F. Z-622. Op. 4. Spr. 32. Ark. 1–30 [in Russian].

5. Osobova sprava Yablonska Tetiana Nylyvna zhyvopysets (2005). Narodnyi khudozhnyk URSR. Natsionalna spilka khudozhnykiv Ukrainy. Kyivska orhanizatsiia pravlinnia. 19 hrudnia 1944 – 17 chervnia 2005 r. 243 ark. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy*. F. 796. Op. 2. Spr. 290. Ark. 1–243 [in Ukrainian].

6. Khudozhno-dokumentalna vystavka «Insha Tetiana Yablonska» (2017) / *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy*; Natsionalnyi arkhivnyi fond Ukrainy; arkhiv rodyny Tetiany Yablonskoi. 24.02.2017. URL: https://old-csam.archives.gov.ua/ukr/vistavki_online/vistavka_yablonska_2017/ (data zvernennia: 21.05.2022) [in Ukrainian].

7. Ataian H. (2017). Tetiana Yablonska, Ivan Drach, knyha, yaku znyshchyly / vstup. st. I. Dracha. Kyiv : Mystetstvo, 56 s. [in Ukrainian].

8. Ataian H. (2020). Tetiana Yablonska. Shchodennyky, spohady, mrii / uporiad. : H. Ataian, I. Zaitseva. Kyiv : Rodovid, 584 s. [in Ukrainian].